

1969

Prof. Dr. Rudolf JUCHHOFF

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi
Kütüphanesi'nde 11-21 Ekim 1967
günlerinde verilen seri konferanslar

Almanca'dan Çeviren
Asistan Meral ŞENÖZ

BORNOVA

EGE ÜNİVERSİTESİ MATBAASI

1968

İSTANBUL BİLGİ
UNIVERSITY LIBRARY

İÇİNDEKİLER

	<u>Sahife</u>
Üniversite Kütüphaneleri	5
Üniversiteler	6
Seminer Kütüphaneleri	7
Üni. Merkez Küt.si ile Seminer küt.leri	8
Konstans Üni.sinde bölüm küt.leri	9
Uppsala Üniversitesi	11
Türkiyedeki durum	12
Öbür Ülkelerde	12
Dergiler	13
Satın alınacak dergilerin seçilmesi	13
Değiş - Tokuş ve Küt.lerarası	14
Bugün itibik sayılan bir görüş	15
Türkiye'de yabancı dergiler	15
Yer problemleri	16
Satın alınacak yayımların seçil.	17
Bağış yoluyla yayım sağlanması	19
Değiş - Tokuş	19
Üniversite öğrenci kütüphaneleri	20
Kitaplarla ilgili işlemler	20
Kataloglar	21
Decvey onlu sınıflandırma sistemi	22
Evrensel onlu sınıflandırma (CDU)	24
Anhatarlama	26
Kongre Küt.si sınıflandırma sistemi	26
Milli Tıp Küt.si (NLM) sınıflandırma sis.	27
Kitaplara konu numaralarının verilmesi	28
Bibliyografyalar	29
Bibliyografyalar kaynak olarak Ansiklopediler	31
Halk Kütüphaneleri	32

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ

Ege Üniversitesi'nin davetlisi olarak buraya gelmiş bulunuyorum. Bu bakımdan konferanslarımın konusu özellikle üniversite kütüphaneleri olacaktır. Halk kütüphanelerine, üniversite kütüphaneleriyle ilişkisi bakımından kısaca değineceğim.

Ege Üniversitesi kurulmakta olan bir üniversitedir. Şimdilik Tıp, Ziraat ve Fen fakültelerinden oluşmuştur.

Binalar henüz bitmiş değil. Bina yapımının tamamlanmamış olması şüphesiz öğretim ve araştırmayı aksatır. Fakat bu durumun, kütüphanecilik bakımından faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü kütüphaneciye düşünmek ve önceden tedbirler almak olanağını vermektedir. Dünyanın diğer ülkelerinde de böyle kurulmakta olan yeni üniversiteler vardır.

Üniversiteler araştırma ve öğretim amacıyla kurulmuş eğitim kurumlarıdır. Dünyanın her yerinde üniversitelerin amacı aynı olduğuna göre üniversite kütüphanelerinin de her ülkede aynı esaslara dayanması gerektiği düşüncesi zihinlerde doğabilir. Ancak şu noktaya dikkât etmek gerekir : Amaçlar aynı olduğu halde üniversitelerin kişilikleri birbirinin aynı değildir. Bu bakımdan her üniversite için geçerli sayılabilecek belli tipte bir kütüphane düşünülemez.

Ege Üniversitesi'nden başka Türkiye'de kurulmuş bulunan Karadeniz Teknik Üniversitesi, Erzurumda bulunan Atatürk Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi birer kampus şeklindedir. Bu kampuslarda fakülte binalarının bir arada bulunması, şüphesiz kütüphanecileri etkileyecektir. Üniversite kampuslarında mimarın, kütüphane binasını her bölüme eşit uzaklıkta merkezi bir yere kurması gerekir.

Ankara Üniversitesi'nde olduğu gibi binalar dağınık ve birbirinden uzak olursa, kütüphanenin yerini tayin etmek güçleşir.

Üniversite kütüphanesini örgütlemek ve yönetebilmek, bağlı bulunduğu üniversitenin amacını bilmekle mümkündür.

Genellikle üniversite denilen kurum nedir, amacı nedir? Bu soruya cevap verebilmek için üniversitelerin tarihçesini kısaca gözden geçirmeliyiz.

Avrupa'da ilk üniversiteler XII. yüzyılda kurulmaya başlamıştır. Bunların ilki İtalya'da Bologna üniversitesidir. Daha sonra Frnsa'da XIV yüzyılda Heidelberg ve Köln üniversiteleri kurulmuştur. Bu sıralarda İslâm aleminde medreseler vardı. Bu medreselerde müderrisler ve öğrenciler yatılı olarak bir arada bulunurlardı. Batıdaki kollejlerin, medreseler örnek alınarak kurulduğu söylenir.

Orta çağ üniversitelerinde özellikle teoloji ve felsefe öğretiliyordu. Bu kurumlarda hocalar bildiklerini öğrencilerine aktarıyorlar, öğrenciler de bir soru karşısında, hocalarından öğrendiklerini olduğu gibi tekrar ediyorlardı. Yapılan tartışmalar gerçekleri ortaya koymak için değil, öteden beri bilinenleri tekrarlamak ve güzel konuşma alışkanlığını kazanmak içindi. Güzel konuşanlar tartışmalarda haklı çıkıyorlardı.

Deneye dayanan tabiat bilimleri XV. yüzyıldan sonra gelişmeye başladı. Bu yeni bilimlerin üniversitelerin dışında geliyordu. Aristoteles'in otoritesi yavaş yavaş sarsılmaya başladı. Bir önerme Aristoteles tarafından söylendiği için değil, olaylara uyduğu için doğru sayılmaya başladı. Bu yeni akımın tarafı olan bilim adamları üniversite dışında özel bilimsel dernekler kuruyorlardı.

Üniversitelerde, XVIII. yüzyılın sonuna kadar, özellikle manevî bilimlerin üzerinde öğretim yapılmıştır. Tabiat bilimleri üniversite dışında geliyordu. Fransa'da Ecadémie Française, İngiltere'de Royal Society ve Almanya'da Berlin Bilimler Akademisi üniversite dışındaki bu bilimsel çalışmalarını destekliyorlardı.

XIX. yüzyılın başında önemli bir olayla karşılaşırız. Bu olay Berlin Üniversitesi'nin bilimsel bir görüşle kurulmuş olmasıdır. Üniversite'nin kurucusu Humboldt'un çabasıyla yeni bilimlerin bu üniversite'de öğretilmeye başlandı. Araştırmalar yapmak ve bu araştırmalar sonunda elde edilen yeni bilgileri öğrencilere öğretmek esası kabul edildi. Öğrenciler, öğretim üyeleriyle beraber araştırmalara, deneylere katılıyorlardı. Böylece öğrenci pasif olmaktan kurtuluyor, aktif bir rol oynuyordu. Öğrenci de araştırmacı oluyordu.

Çeşitli alanlarda araştırma olanaklarını yaratabilmek amacıyla seminerler düzenlenmeye başladı. İlk seminer 1812 de yapılmıştır. Berlin Üniversitesi'nde yapılan bu ilk seminer çalışmalarını diğer şehirlere ve Almanya dışındaki diğer ülkelere de yayıldı

Amerika'da ilk seminer çalışmaları XIX. yüzyılın sonlarında başlamıştır.

Türkiye'de Atatürk'ün sağlığında, üniversitede seminer çalışmalarına imkân hazırlanmıştır. Tabiat bilimleri alanında seminer yapmak laboratuvarlarda çalışmakla mümkün olur. Manevî bilimlerde ise seminer çalışmaları kitaplara, yazılı belgelerle, el yazmalarına, ansiklopedilere başvurmakla yapılır.

Seminer Kütüphaneleri

Çeşitli alanlarda seminer çalışmaları yapabilmek için seminere katılanların elleri altında çeşitli yayımlar bulunmalıdır. İşte seminer kütüphaneleri bu ihtiyaçtan doğmuştur. Böylece kurulan seminer kütüphaneleri ile üniversite merkez kütüphanesi arasında zamanla ortaya çıkan çatışma, henüz herkesi hoşnut edebilecek şekilde bir sonuca bağlanmış değildir. İki tip kütüphane arasında devamlı bir çatışma halâ göze çarpar.

Bu soruna artık bir çözüm yolu bulmak gerektiği inancı Almanya'da pek yaygındır. Daha iyi tanıdığım için ve bir fikir verebilir düşüncesiyle Almanya'daki durumdan söz açmak istiyorum.

Başlangıçta küçük kütüphaneler olarak düşünülen seminer kütüphaneleri zamanla çok büyümüşlerdir. Klön Üniversitesi Alman Filolojisi bölümünde 50.000 cilt eser vardır. Aynı üniversitenin tarih enstitüsünde de 40 - 50.000 cilt yayım mevcuttur. Enstitü kütüphanelerinden başka ayrıca bir üniversite merkez kütüphanesi de vardır.

Enstitü (seminer) kütüphaneleri gerekli parayı üç kaynaktan sağlamaktadırlar.

1. Üniversite bütçesinden enstitülerin hissesine düşen paranın bir kısmı,
2. Seminere katılan üyelerden alınan ödentiler,
3. Kürsü profesörüne verilen özel ödenek.

Bu özel ödenek üzerinde biraz duralım. Öbür ülkelerde bu yöntem yoktur. Örneğin : bir profesör Freiburg'dan Köln'e atanmak istediğinde, önce Köln'e gelir ve atanmak istediği enstitüyü görür. Enstitünün noksanları nelerdir, bunları tesbit eder. Görülen noksanları satın alabilmek için Bakanlıktan özel bir ödenek ister. Bu para kendisine verilirse Köln'e gelir, çalışır; verilmezse Köln'de çalışmayı reddedebilir. Profesör kütüphaneyi yeteri kadar zengin bulmazsa kütüphane için ödenek isteyebilir. Kendisine bir

elektronik beyin lâzımsa gerekli ödeneğin verilmesini ister. İsteği yerine getirilmezse kendisine teklif edilen kürsüde çalışmayı reddedebilir.

Bir profesör, geçen yıl, üniversite öğretim üyelerinin kendi dallarında geniş olanaklarla çalışabilmelerini sağlamak amacıyla bir «prima donno» gibi nazlı davranmaları gerektiğini söylemiştir.

Söz konusu enstitü kütüphanelerinde öğretim üyeleri kendi konuları ile ilgili her yayımı bulabilmektedirler. Profesörler üniversite merkez kütüphanesine başvurmak ihtiyacını, bu nedenle duymamaktadırlar.

Üniversite
kütüphanesi
Merkez
ile seminer
kütüphanesi
eri

Üniversite merkez kütüphanesine, yukarıda açıkladığımız nedenle üniversiteye bağlı araştırmacılar pek uğramıyor. Öbür yandan kütüphaneye çok miktarda kitap geldiğinden son üç yıldır Almanya'da üniversite merkez kütüphanelerinde sistematik yerleştirmeden ya hüsbütün vazgeçilmiştir, ya da kaba bir sistematik yerleştirmeye yetinilmektedir. Gelen yayımlar aksesiyon sırasına göre yerleştirilir. Bundan dolayı okuyucunun depoya girmesine izin verilmez. Okuyucu aradığını bulabilmek için katoloğa başvurmaktadır.

Üniversite merkez kütüphanesinde sistematik yerleştirmeden vazgeçilmiş olmasına karşılık, enstitü kütüphanelerinde sistematik yerleştirme ve açık raf usulü devam etmektedir. Enstitü kütüphaneleri öğrencilere ödünç kitap vermezler. Buna karşılık üniversite merkez kütüphanesi öğrenciye ödünç kitap verir. Ayrıca okuma salonları da okuyuculara açıktır.

Köln Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde 1.200.000 cilt yayım vardır. Buna karşılık enstitü kütüphanelerinin toplam cilt sayısı 1.500.000 ile 1.600.000 arasındadır. Demek oluyor ki enstitü kütüphaneleri, üniversite merkez kütüphanesinden daha zenginlerdir.

Bu durum, hemyönetim örgütü ve hem de malî bakımdan birçok sakıncalar ortaya koymaktadır. Üniversite merkez kütüphanesi ile enstitü kütüphaneleri arasında görülen bu dengesizliğe bir çare bulmak gerekiyor.

1960 yılından bu yana Almanya'da kurulmakta olan yeni üniversiteler yukarıda belirttiğimiz dengesizliği önlemeye ve üniversite yönetim örgütü ile kütüphane arasında bir paralellik kurmaya çalışmaktadırlar.

Enstitü kütüphaneleri başlangıçta küçük birer kütüphane idiler. Zamanla gelişip büyüdüler. Kütüphane küçükken, profesör kütüphane hizmetlerini asistanlarına ve sekreterine gördürür. Almanya'da enstitü kütüphanesinin mevcudu 15.000'i geçince enstitüye bir kütüphaneci verilir. Bundan ötürü enstitü direktörü bir kütüphaneciye kavuşabilmek amacıyla kısa sürede kütüphane mevcudunu 15.000'in üzerine çıkarmaya çalışır. Gelişi güzel bir büyümeye yol açtığı için bu yöntem sakıncalıdır.

Enstitü kütüphanelerinin gittikçe büyümesi üniversite kütüphanecilik sisteminde kanser hastalığı gibi yakıcı olmaktadır.

Bugün Almanya'da üniversite öğretim sisteminin yanı sıra üniversite kütüphanecilik sisteminde de reformdan söz edilmektedir.

Yeni üniversiteler kurulmaktadır. Son yıllarda kurulan üniversiteden ikisini örnek olarak verelim : Konstanz ve Regensburg üniversiteleri.

**Konstanz
Üniversite-
sin'de Bö-
lüm Kütüp-
haneleri**

Kütüphanecilik yönünden Konstanz üniversitesi üzerinde durmak istiyorum.

Bu üniversitenin üç fakültesi vardır : Tabii Bilimler (Naturwissenschaftliche) Fakültesi, Felsefe Fakültesi ve Sosyal Bilimler Fakültesi. Tabii Bilimler Fakültesi'nde tıp öğrenimi için gerekli temel bilimler öğretilir. Bu üniversitede bütün fakülteler temsil edilmek istenmemekte, öğrenci sayısının üç dört bini geçmemesi arzu edilmektedir.

Konstanz üniversitesinde tıp fakültesi yoktur. Bugün tıp bilimleri o kadar gelişmiştir ki, tıp fakültesi yerine başlı başına tıp üniversitesi kurmak daha doğru olacaktır.

Sosyal bilimler fakültesinde iktisat, ticaret, siyaset, hukuk öğretiliyor.

Konstanz üniversitesinin özelliği eski fakülte sınırlarını kaldırmasıdır. Birbirine yakın konular sosyal bilimler fakültesinde olduğu gibi bir araya getirilip bir fakülteye bağlanıyor. Yukarda işaret ettiğimiz üç fakülte ayırımı yönetim örgütü bakımından yapılan ayırmadır. Yoksa öğretim ve araştırma yönünden birliğe doğru gidilmekte ve böylece klâsik fakülte ayırımı ortadan kalkmaktadır.

Bu üniversitede enstitü kütüphaneleri yoktur, bölüm kütüphaneleri vardır. Bölüm kütüphaneleri ne enstitü kütüphanelerine,

ne de üniversite merkez kütüphanesine benzemezler. Bu tip kütüphaneler, enstitü kütüphanelerinden büyük, fakat üniversite merkez kütüphanelerinden küçüktürler. Bölüm kütüphaneleri, birbirine yakın konuları ilgili yayımları bir araya toplarlar. Bir dereceye kadar fakülte merkez kütüphanelerine benzetilebilirler. Bölüm kütüphaneleri, bütün üniversite üyelerine açıktır. Bir kısım kitaplar öğrencilere ödünç olarak verilir. Fakat bölüm kütüphanelerinde oturacak yer sayısı, o kadar çoktur ki her öğrenci her zaman kütüphanede okumak olanağına sahiptir. Bunun için öğrenciler, ödünç kitap almak ihtiyacını duymamaktadırlar.

Bölüm kütüphaneleri, uzman kütüphaneciler tarafından yönetilir. Yardımcı kütüphaneciler de, kütüphanecilik işlemlerini yaparlar. Böylece kütüphaneler öğretim üyelerinin gelişi güzel müdahalelerinden kurtulduğu gibi, öğretim üyeleri de görev olarak kendilerini ilgilendirmeyen işlerle uğraşmaktan kurtulmuşlardır.

Bölüm kütüphanelerinde uzman kütüphaneciler çalışır. Uzman kütüphaneciler, üniversite öğreniminden sonra kendi dallarında doktora yapmış ve daha sonra kütüphaneci olmuş kimselerdir. Kendi dallarında bilimsel araştırma yapmış olduklarından, kendi araştırma alanlarına giren yayımları iyi tanıyan, kendilerine güvenilebilir kimselerdir. Kitap seçimi bu uzman kütüphanecilere bırakılmıştır. Şüphesiz öğretim üyelerinin yayımlarla ilgili istekleri de yerine getirilmektedir.

Bölüm kütüphaneleri, yönetim örgütü bakımından üniversite merkez kütüphanesi müdürüne bağlıdırlar. Müdür bölüm kütüphaneleriyle, üniversite yönetim örgütü arasındaki ilişkileri düzenler. Yoksa kütüphanecilikle ilgili teknik ve bilimsel hizmetler bakımından bölüm kütüphaneleri tamamen serbesttirler.

Üniversite merkez kütüphanesinde ansiklopediler, bibliyografyalar gibi referans kitapları ile bölüm kütüphanelerinin toplu kataloğu bulunur. Burada ayrıca depolar vardır. Bölüm kütüphanelerinde eskimiş ya da pek az kullanılan kitaplar bu depolara konacak, böylece bölüm kütüphaneleri aktüel olma vasfını kaybetmeyeceklerdir. Tabii yıllar geçtikçe üniversite merkez kütüphanesindeki yayım mevcudu gittikçe artacaktır.

Konstanz üniversitesinde seminer çalışmaları bölüm kütüphanesinin yanında bulunan küçük odalar ya da salonlarda yapılır. Konstanz üniversitesine, öğretime başlamadan önce, uzman kütüphaneciler atanmış ve kütüphaneler kurulmuş olduğundan, seminer çalışmaları hiç aksamamıştır.

Son üç yılda bölüm kütüphanelerine 180.000 cilt yayım satın alınmıştır. Her kitap ortalama 40 mark olduğuna göre resmî kurdan 16.500.000.- Türk lirasına yakın para harcanmış demektir. Bu miktar para aşında çok değildir. Her alanda, o alanı ilgilendiren önemli eserler, kataloglar, bibliyografyalar, önemli dergiler vardır. Bunların fiyatları çok yüksektir.

1960 yılında Bochum'da üniversite kütüphanesini kurmakla görevlendirilmişim. Kütüphaneye 1660 - 1960 yılları arasında yayımlanmış üç yüz yıllık Transactions of Royal Society'nin bütün ciltlerini elde etmek gerekmişti. Bu Transactions bilim tarihi bakımından pek önemli idi. Newton'un da makaleler yazdığı söz konusu Transactions için 140.000 Türk lirası ödediğimizi hatırlıyorum.

Uppsala Üniversitesi

İsveç'de Üniversite merkez kütüphanesi ile enstitü kütüphaneleri arasındaki ilişkiler, mali sıkıntılar ve yer problemi yönünden ele alınarak bir çözüme bağlanmıştır. Bunu anlatmak için Uppsala üniversitesini örnek olarak alıyorum. Uppsala Üniversitesi Merkez Kütüphanesi kitap ve dergi olarak 1.500.000 cilde sahiptir. 4000 dergiyi değiş-tokuş yoluyla izler. Satın aldığı dergilerin sayısı ise 9000 dir. Buna göre üniversitenin izlediği dergi sayısı toplamı 13.000 dir.

Ayrıca 80 kadar enstitüde 500.000 cilt yayım vardır. Üniversite merkez kütüphanesiyle bu 80 enstitü kütüphanesi arasında akla yakın bir işbirliği kurulmak istenmiştir.

Önceleri her yerde olduğu gibi, öğretim üyeleri kendi enstitü kütüphanelerindeki kitapları kendilerinin sanmışlardır. Fakat zamanla bu enstitü kütüphanelerinin, üniversite merkez kütüphanesinin birer şubesi olmaları dolayısıyla bütün üniversitenin ortaklaşa malı oldukları inancı zihinlere yerleşmiştir.

Seminer kütüphaneleri Üniversite Merkez Kütüphanesi'yle işbirliği yapmaya başlayınca çift nüshalardan kurtulmak mümkün olmuştur. Bir kitap en çok nerede kullanılacaksa o enstitü kütüphanesinde bulunur. Fakat üniversite Merkez Kütüphanesi'nde bulunan toplu katalog sayesinde o kitabın nerede bulunduğu bilinir.

Uppsala'da seminer kütüphaneleriyle ilgili teknik hizmetlerin yürütülmesi amacıyla üniversite merkez kütüphanesinde bir gezici kütüphaneler grubu kurulmuştur. Bu grup enstitü kütüphanelerinin müşküllerini halletmektedir.

Türkiye'-
deki durum

Türkiye'deki duruma gelince : Türk üniversitelerinde genellikle enstitü kütüphaneleri, fakülte kütüphaneleri ve üniversite merkez kütüphaneleri var. Yetişmiş kütüphaneci az, öğrenci sayısı fazla, malî olanaklar da dar. Saydığımız bu üç tip kütüphane arasında işbirliği yok. Enstitü ve fakülte kütüphaneleri büyüyünce ilerde ister istemez bir çözüm yolu aranacak. O zaman sekreterler gerekli kütüphane hizmetlerini yürütemeyince, ister istemez kütüphanecilere başvurulacaktır. Fakat evvelce yapılmış hataları düzeltmek o zaman çok zor olacaktır. Onun içindir ki kitap katalog fişlerinin şmididen fakülte merkez kütüphanelerinde yazılması ve enstitülere gönderilmesi gerekir. Şüphesiz bu işler yeter sayıda kütüphaneci olmadan yürütülemez.

Bornova'da üç fakülte var. Genellikle ilk kurulan enstitülerin en çok kitaba sahip olması gerekir. Aksi olmuşsa bunu, zengin kütüphanesi olan öğretim üyesinin kişisel çabasıyla açıklamak gerekir. Enstitü kütüphaneleri bir organik varlık gibi boyuna büyümektedir. Enstitü kütüphanelerinden başka fakülte merkez kütüphaneleri ve üniversite merkez kütüphanesi mevcut. Bu üç tip kütüphanenin üçünün birden yaşatılmak istenmesi büyük mali sıkıntılara yol açar. Söz konusu üç tip kütüphaneden birinin feda edilmesi zorunlu olabilir.

İstanbul Üniversitesi'nde fakülte kütüphaneleri gelişmiş fakat çok zengin bir kütüphane olan Üniversite Merkez Kütüphanesi çalşamaz bir hale gelmiştir.

Öbür
ülkelerde

Amerika'da ve bazı Avrupa memleketlerinde üniversite merkez kütüphaneleri ile enstitü kütüphaneleri fakülte kütüphaneleri aleyhine geliştirilmiştir.

Konstanz'daki Üniversite Kütüphanesi'ni bölüm kütüphaneleri meydana getirir. Ayrıca seminer ve merkez kütüphanesi yoktur.

Bütün konuları kapsayacak evrensel bir kütüphane kurmak, yayınların son yıllarda hızlı artması karşısında imkânsiz hale gelmiştir. Bu nedenle üniversite merkez kütüphanesi fikrinden yavaş yavaş uzaklaşmıştır.

Kendi görüşüne göre, yukarıda söz konusu ettiğimiz üç tip kütüphanenin yani üniversite merkez kütüphanesi, fakülte kütüphanesi ve enstitü kütüphanelerinin bir arada zindellikle yaşaması mümkün değildir. Bunlardan birini feda etmek gerekir.

Dergiler

Fen, tıp ve teknik alanlarında dergi kitaptan daha önemlidir. Çünkü bu alanlardaki hızlı gelişme, ancak dergilerle izlenebilir.

Dergi nedir? Dergi belli zaman aralıklarında çıkan süreli yayımlardır. Haftalık, 15 günlük, aylık, üç aylık, hatta yıllık olurlar. Dergiler sanki hiç tamamlanmamış gibi çıkarlar. Bunlar kitaplardan çok sonra yayımlanmaya başlamıştır.

İlk kitabın basılış tarihi İstanbul'un Türkler tarafından fethi tarihine rastlar. İlk bilimsel dergi ise 1665 yılında Fransa'da yayımlanmaya başlamıştır. Bu derginin adı Journal des Savants'dır. 1665 yılından sonra XVIII. yüzyılın sonlarına kadar yayımlanan bilim dergilerinin sayısı azdır. Fakat XIX. asrın başından bu yana dergi yayımı durmadan artmıştır.

Bugün dünyada çok sayıda dergi yayımlanmaktadır. index Meducus tıp alanında yayımlanmış makaleleri, konu başlıklarına ve yazar adlarına göre tanıtan bibliyografik süreli bir yayımdır. Bu bibliyografya hazırlanırken 8000 dergi taranmaktadır. Söz konusu tarama işi elektronik beyinle yapılmaktadır. Tıp ve eczacılık alanında yayımlanan bütün dergilerin sayısı 40.000 dir. Ancak bunların çoğunu, ilaç firmalarının reklâm amacıyla yayımladıkları dergiler teşkil eder.

Türkiye'de yayımlanan iktisat dergilerinin sayısı azdır. Fakat bütün dünyada yayımlanan iktisat dergilerinin sayısı hayli kabarık bir rakama ulaşır.

Amerika'daki Kongre Kütüphanesi'ne, her ay 100 adet yeni süreli yayım gelir (News Serials Titles); yılda 12.000 süreli yayım eder. Bu 12.000 süreli yayım zaten izlenmekte olan süreli yayımlara katılan yeni yayımlardır.

Bu periyodiklerin bazıları kapanır, yenileri yayımlanmaya başlar. Edebî dergiler, fen dergilerine oranla daha az ömürlüdürler.

Bundan önce söz konusu ettiğim Uppsala Üniversitesi 4000'i değiş - tokuş, 9000'i de satın alma yoluyla olmak üzere her yıl 13.000 dergi izlemektedir. 13.000 rakamı dünyada çeşitli alanlarda yayımlanan dergi sayısı yanında çok küçük kalır.

Satın alınacak dergilerin seçilmesi

Sayıları bu kadar çok dergilerin arasından en değerli olanlarının seçimi gerçekten önemli bir problemdir.

Almanya'da uzmanlardan kurulu bir komisyon her Alman üniversitesinde bulunması gereken en değerli dergileri tespit et-

miştir. İki liste hazırlanmıştır. A listesinde genel konuları kapsayan 1500 dergi vardır. Bunların her üniversite kütüphanesinde bulunması gerekir. B listesinde ise özel konuları kapsayan 2000 dergi adı vardır. İki listenin toplamı 3500 eder. Bu iki liste her üniversite kütüphanesine dergi seçiminde kütüphaneciye rehberlik eder. Söz konusu 3500 dergiye, her üniversitenin kendi hölgesinde yayımlanan aşağı yukarı 500 dergiyi de katarsak 4000 dergi olur. Demek oluyor ki her üniversite aşağı yukarı bu 4000 dergiye abone olmalıdır.

Dergi listelerinin beş yılda bir esash olarak gözden geçirilmesi ve gerekli değişikliklerin yapılması gerekir.

Büyük bir üniversite sayılan Köln Üniversitesi yılda 5000 dergi izlemektedir.

**Değiş-tokuş
ve kütüphane-
nelerarası
işbirliği**

Dünyada çok sayıda bilim dernekleri vardır. Bu dernekler dergiler yayımlarlar. Belli bir konuda yayım yapan bu dergileri değiş - tokuş yoluyla elde etmek mümkündür. Üniversite yayımları ile bu dergiler değiş tokuş edilebilir.

Her Üniversite'de bütün dergileri bulmak imkânsızdır. Bu nedenle kütüphaneler arası işbirliği yoluyla, bir üniversite kütüphanesinde bulunmayan bir dergi ya da bu dergide yayımlanmış bir makalenin fotokopisini bir başka kütüphaneden sağlamak mümkün olur. Okuyucu bir dergiyi okumak istediği zaman kütüphaneci o okuyucuya «Bizde bu dergi yok; fakat başka bir kütüphaneden getirtelim» diyebilmelidir. Almanya'da bu işbirliği gerçekleşmiştir.

İngiltere'de fen ve teknik alanında daha merkezi bir sistem uygulanmaktadır. İngiltere'nin kuzeyinde Boston'da kurulmuş olan bir dökümantasyon merkezi fen ve teknikle ilgili 20.000 dergi izlemektedir. Bu merkezin fotokopi ve teleks servisleri var. Çeşitli kurumlardan gelen istekler bu merkezce derhal karşılanmaktadır.

Tıp, fen ve teknik alanlarında bir yılda yaklaşık olarak 2.000.000 makale yayımlanmaktadır. On yıl sonra bu rakam çok yükselecektir. Çünkü yeni ülkeler yayım alanına girmekte, eski ülkeler de yayımlar hızla artmaktadır. Sovyetler Birliği'nde, Japonya'da, Çin'de çok sayıda bilimsel dergi yayımlanıyor. Avrupalı bilim adamları bu dergileri görmek, okumak ihtiyacını duymaktadırlar. Dünya çapında kurulacak bir işbirliği sayesinde dünya literatürünü izlemek mümkün olabilecektir.

Yukarıdan beri söz konusu ettiğimiz kütüphaneler arası işbirliğinin Türkiye’de de tam anlamıyla gerçekleştirilmesi gerekir.

Dünyada yayımlanan dergi sayısının hızla artmakta olduğunu söyledik. Bu durum karşısında kütüphaneci gibi araştırmacı da çok zor durumdadır. Bir Alman firması yalnız biyoloji alanında dünyada yayımlanan dergilerdeki makaleleri özetleyen bir dergi yayımlamaktadır. Bu dergi yılda 30 cilt olarak çıkıyor ve 24.000 makalenin özetini veriyor.

Bugün ütopyik sayılan bir görüşlerde gerçekleşebilir

Ne yapmalı bu durum karşısında?

Benim görüşüme göre uzmanlar kendi alanlarını ilgilendiren dergi makalelerini o alanlarda yayımlanan özet dergileriyle (abstracts) izleyebilirler.

Yazılan makalelerin orjinalleri milletlerarası bir merkezde toplanmalı, bilim, öğretim v.b. kurumlara yalnız özet dergileri gitmelidir. Söz konusu merkezin kurulmasında örneğin Unesco öncülük edebilir. Araştırmacı özet dergilerinden işine yarayacak makaleleri tesbit etmeli ve sonra bunların fotokopilerini, makalelerin orjinal nüshalarının bulunduğu merkezden, kütüphanelerarası işbirliğinden yararlanarak, istemelidir. Bu görüş belki ütopyik sayılabilir. Fakat yapma uyduların fezaya fırlatılabildiği bir çağda zamanla gerçekleşebilir.

Bir zamanlar Jules Verne de ütopyik eserler yazmıştır. Bugün, eskiden ütopyik sayılan bu eserlerdeki görüşlerin nasıl gerçekleştiğini hepimiz görüyoruz.

Türkiye’de yabancı dergilerin satın alınması yolları

Seçtiğimiz ve satın almak istediğimiz dergilerin sağlanması işi de ayrı bir konudur.

Dergiler şu üç yoldan satın alınabilir :

1. Yerli bir kitabevi aracılığı ile,
2. Yabancı bir kitabevi aracılığı ile Kütüphane tarafından,
3. Dergiler, o dergilerin yayımlandığı ülkede bulunan birer kitabevi aracılığı ile kütüphane tarafından getirtilir.

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin uyguladığı üçüncü şık, en emin fakat en çok emek isteyen yoldur.

Kütüphanenin dergileri doğrudan doğruya dış ülkelere getirtmesi, yerli kitabevi aracılığına oranla daha ziyade güvenilirdir bir yoldur.

Dergilerin getirilmesi, yayımların kataloglanması ve demirbaşaya geçirilmesi gibi işlemler tecrübeli kütüphanecilere yaptırılmalıdır. Söz konusu işlemlerin aynı kimseler tarafından yapılması gerekir.

4. 5000 derginin izlediği bir alman üniversite kütüphanesinde dergi salonunda iyi yetişmiş 4 - 5 kütüphaneci çalışır.

13000 dergi izliyen Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi dergiler bölümünde 12 - 13 kütüphaneci görevlidir. Demek oluyor ki her 1000 dergi için bir kütüphaneciye ihtiyaç vardır.

Dergilerin okuyucuya sunulduğu da kitaplardan farklıdır. Büyük kütüphanelerde dergiler için ayrı bir okuma salonu vardır. Bu salonda dergilerin son sayıları eğik raflarda sergilenir.

Yer problemi

Dergiler kütüphanede fazla yer tutarlar. 5000 dergi izliyen bir kütüphaneyi göz önüne alalım. Bu dergilerin her biri yılda 2 cilt olarak çıksa yılda 10 000 cilt eder. Bir metre rafa ortalama 25 cilt konabileceğini düşünürsek 10000 cilt için 400 metre uzunluğunda rafa ihtiyaç vardır. Kitaplar için de 400 metre rafa ihtiyaç olsa 800 metre olur. Onyılda 8000 metre yani 8 kilometre uzunluğunda raf lazımdır.

Uppsala Üniversitesi'nin yılda 1200 metre rafa ihtiyacı vardır. 10 yılda 12 kilometre eder. Kütüphane organik bir bünyeye benzer derken bu büyümeyi söylemek istiyoruz.

Kütüphaneci çok önemli olan bu yer problemi üzerinde titizlikle durmalıdır.

Büyük Amerikan Üniversite kütüphaneleri yer problemini depolama usulu ile çözmeye çalışmaktadırlar. Üniversitenin içinde ya da dışında bir yerde bulunan bir bina kütüphanede eskimiş ya da pek az okunan yayınlar için depo vazifesini görür. Bu depolarda da kütüphaneciler çalışır. Depoda bulunan bir yayım okuyucu tarafından istenirse depodan kütüphaneye gönderilir.

Az önce zemin kattaki Patoloji Enstitüsü'nün Kütüphanesini gezdim. Şimdiden burada bir yer problemi ortaya çıkmış bulunmaktadır. Kütüphane rafları dolmuş durumda. Kürsü Profesörü ya ayrıca bir yer arayacak, ya da kütüphaneyi daha geniş bir yere nakledecektir. En iyisi yer durumu elverişli olduğu takdirde, enstitü ve kliniklerde eskimiş olan yayımları fakülte merkez kitaplığına göndermektir.

Yer problemlerini çözmek için Amerikalıların baş vurduğu depo sisteminden başka ikinci bir yol İsviçreli bir mühendisin bulduğu kompakt usulüdür (rayonnage compact). Bu usulde raflar arasındaki açıklıklardan yararlanmak için raflar raylar üzerinde elektrikle hareket ettirilir. Belli bir düğmeye basılınca birbrine değen raflardan iki arasında 1.30 metrelik bir açıklık hasıl olur. Normal olarak altı raf arasında beş açıklık vardır. Bu metot sayesinde dört açıklık yani 5.20 metre kazanmış oluyoruz. Bu sistemi kullanan kütüphanelerde okuyucunun depoya girmesine müsaade edilmez.

Yukardan beri kütüphaneye yayım sağlanması, dergilerin getirilmesi, kataloglanma, yayımların raflara yerleştirilmesi ve yer problemini gözden geçirmiş olduk.

Satın alınacak yayımların seçilmesi

Tıp, fen ve teknik alanlarında derginin kitaptan daha önemli sayıldığını söylemiştir. Çünkü bu alanlarda ilerlemeler çok hızlı olmaktadır. Bu hızlı gidişi ancak dergilerle izlemek mümkün olmaktadır.

Manevî bilimler alanında ise kitabın önemi degiye oranla daha fazladır.

Şimdi üniversite kütüphanelerinde yayım seçme işi nasıl yapılmaktadır, bunu görelim.

Anglosakson ülkelerinde yayımları seçme işi öğretim üyelerinden kurulu bir kütüphane komisyonuna bırakılmıştır. Kürsülerden gelen ve satın alınması istenen kitap listeleri komisyon tarafından incelenir ve uygun görülenler satın alınır. Kütüphanesi de komisyona tekliflerde bulunabilir. Bu usulde kütüphaneci leyhine bir esneklik de vardır.

Bir İngiliz kütüphanecisi bana başından geçen şu olayı anlatmıştı : Kütüphane komisyonunun toplandığı günün ertesi günü çok önemli bir kitabın yayımlandığını öğreniyor. Kitabın çok kısa zamanda satılması ve mevcudunun tükenmesi ihtimali var. Kütüphaneye Komisyonu bir ay sonra toplanacak. Komisyona teklifte bulunsa kitabın bir ay içinde piyasada mevcudu kalmayacak. Bu durumda o kitabı komisyondan karar çıkartmadan satın alıyor. Bir ay sonra toplanan komisyona durumu anlatınca komisyon bu satın almayı derhal onaylıyor.

Almanya'da kitap seçimi işi uzman kütüphaneciye bırakılmıştır. Uzman kütüphaneci üniversite mezunu ve kendi dalında dokto-

ra yapmış. sonra gene kendi dalında kütüphaneci olarak yetişmiş kimsedir. Elinin altında seçim işinde başvuracağı birçok bibliyografya, yayımevi katalogları vardır. Konuya da hakim bir araştırmacı olduğundan kitap seçiminde büyük bir isabet görülür. Uzman kütüphaneci kitapların konu numaralarını doğru olarak verebilmekte ve dolayısıyla sistematik yerleştirmeyi sıhhatla yapabilmektedir.

Anglosakson ülkelerinde kitap seçimi işinde son söz kütüphane komisyonuna verildiği halde, Almanya'da son söz uzman kütüphanecininindir.

Uzman kütüphaneci hiç şüphesiz öğretim üyelerinin isteklerini de dikkate alır. Çeşitli kürsülerin kitap ihtiyacını dengeli bir şekilde karşılar. Tarafsız hareket eder.

Bir Amerikalı kütüphaneci birkaç yıl önce bir bursla Almanya'ya gelmişti. A.B.D.'ne döndüğünde bir kitap yayımlıyor. Danton adındaki kütüphaneci bu kitabında, kütüphane komisyonu sistemini eleştiriyor. Sonuç olarak Almanya'da olduğu gibi uzman kütüphaneci usulünü tavsiye ediyor. Ona göre kitap seçimi işi komisyona bırakılınca seçim, komisyon üyelerinin ilgi duydukları konulara göre yapılmaktadır. Bazı komisyon üyeleri işlerinin çokluğu dolayısıyla yeteri kadar bu işle ilgilenemiyor ya da işi ciddiye almıyorlar, fakat daha çok kendi konularıyla ilgili kitapların satın alınması için gayret sarfediyorlar. Böylece bazı konularla ilgili kitap sayısı hızla arttığı halde, öbür konulardaki kitap sayısı çok ağır bir tempoyla artıyor. Bu durum bir dengesizlik yaratır. Danton böylece kitap seçiminin uzman kütüphaneciye bırakılmasının daha uygun olacağı sonucuna varıyor. Ona göre Almanya'da olduğu gibi uzman kütüphaneciyle çalışmak gerekir. Fakat A.B.D.'de Almanya'daki usulü uygulamak zor. Çünkü uzman kütüphaneci yetiştirilmemiş. Uzman kütüphaneci her şeyden önce belli bir alanda doktora yapmış bilim adamıdır. Doktorasını verdikten sonra kütüphaneci olmuştur. Amerika'da ise kütüphaneciler kütüphanecilik okulunda öğrenim görmüş, sonra kütüphaneci olmuş kimselerdir. Diğer bir alanda uzman olmuş değillerdir. Bu kütüphanecilerden, Almanya'daki uzman kütüphaneciler gibi verimli ve bilimsel çalışmalar beklenemez.

Danton Almanyada'ki uzman kütüphaneci usulünü Amerikan şartları içinde gerçekleştirmek istemiştir. Ona göre kütüphane komisyonu ile kütüphaneci arasında bir bağ kurulmalıdır. Böylece kütüphaneci öğretim üyelerinin isteklerini kendi kütüphanesinin istekleriyle birleştirecektir. Danton'un yapmak stediği uzlaştırma,

Almanya'da Konstanz Üniversitesi bölüm kütüphanelerinde gerçekleştirilmek yolundadır. Uzman kütüphaneci öğretim üyeleri ile kendi isteklerini birleştirmektedir.

Kütüphaneci yayın ihtiyaçlarını karşılarken elinde bulunan paranın miktarını bilmelidir. Her bilim dalının yayın ihtiyaçları tesbit edilerek üniversite bütçesinden ihtiyaca göre dağıtım yapılmalıdır.

Bazen özel haller olabilir. Örneğin, sahaflardan önemli ve o derece de pahalı bir kitap almak gerekir. Bu gibi durumlarda üniversite kütüphane müdürü, emrine verilmiş özel fonla kütüphaneyi takviye etmelidir.

Bağış yoluyla yayım sağlanması

Satın alınanın dışında bağış yoluyla da bazan kitap sağlanabilir. Bazı vasiyetnameler açıldığında vasiyetname sahibinin özel kütüphanesini üniversiteye armağan ettiği görülür. Elli yıl öncesine kadar, bağışlanan kitaplar ne olursa olsun üniversite kütüphanesine kabul edilirdi. Fakat bugün her bağışlanan kütüphane mevcudu alınmamaktadır. Bağış konusu kitapları önce kütüphanecinin görmesi ve ancak işe yarar kitaplar varsa onları alıp, diğerlerini bırakması gerekir. Kütüphanenin amacına, konusuna uyan kitap alınır, diğerleri alınmaz.

Bağış yoluyla bazan çok kıymetli kitaplar elde edilebilir.. Bu bakımdan vasiyet edilen kitapları dikkatle gözden geçirmelidir.

Değiş-tokuş

Satın alma ve bağış dışında değiş - tokuş yoluyla da yayım elde edilir. Yukarda Uppsala Üniversitesi'nde 4000 derginin değiş tokuş yoluyla sağlandığını söylemiştim.

Alman üniversitelerinde yapılan doktoraların 150 nüshası üniversitenin emrine verilir. Bu doktora tezleri kütüphanelerin aracılığı ile üniversiteler arasında değiş-tokuş edilir. Bu değişim yalnız Almanya içinde değil, Almanya ile Hollanda ve Skandinav ülkeleri arasında da yapılmaktadır.

İngiltere ve A.B.D.'de doktoralar basılmaz. Bunların fotokopilerini elde etmek mümkündür.

Elimizde bir yayımdan iki ya da daha fazla nüsha bulunabilir. Bunlar, bizde bulunmayan fakat öbür kütüphanelerde bulunan yayımlarla değiştirilebilir.

Türkiyede Rektörlük ya da fakülte yayımları üniversiteler arasında değiştirilmelidir. Böylece bilimsel yayımların çoğu izlenmiş olur. Çünkü Türkiye'de başlıca bilimsel yayım yapan kurumlar üniversitelerdir.

Üniversite öğrenci kütüphaneleri

Alman Üniversitelerinde yeni bir tip kütüphane rağbet görmektedir. Bunun ilk örneği 50 yıl önce Bonn Üniversitesi'nde kurulmuştur. Bu kütüphanelere öğrenci kütüphaneleri diyebiliriz. Burada dinlendirici ve dinlendirirken öğretici genel kültür veren kitaplar yer alır. Bu kütüphanelere girebilmek için öğrencinin şebekesini göstermesi kâfidir. Bu tip kütüphanelerin ilki Bonn'da kurulduğu zaman ben üniversite öğrencisi idim. Bir gün bu öğrenci kütüphanesinde Spengler'in Batının Çöküşü (Der untergang des Abendlandes) adlı kitabını görmüş ve alıp okumuştum. Bu kitapta görüşler bugün eskimiş sayılır. Fakat gençlik çağımda üzerimde tesir bırakmıştı.

İki yıl önce Ankara Hukuk Fakültesi Kütüphanesinde böyle bir köşe görmüş ve Sayın Dekan'a öğrenciler için özel bir kütüphane kurdurmak ihtiyacını niçin duyduğunu sormuştur. O zaman Dekan «öğrencilerimin hukuk kitaplarından başka şeyler de okumalarını istiyorum» cevabını vermişti. Buna benzer teşebbüsler ihtisaslaşmaya karşı çıkışlardır. Herkes genel kültür sahibi olmak ihtiyacındadır.

Berlin Teknik Üniversitesi'nden mezun olacak olanlar kültür bilimleri ile ilgili (2) disiplinden imtihan vermek zorundadırlar : Tarih, sosyoloji, edebiyat, felsefe, v.b. gibi.

Mancv bilimlerle meşgul olanların da biraz fizikten, kimyadan, biyolojiden anlamaları, bir ütünün nasıl tamir edileceğini bilmeleri gerekir. Genel kültür topluma yararlı olma ve kişisel mutluluk yönünden lüzumludur.

Kitaplarla ilgili işlemler

Bu işlemlerin başında kitapları seçmek sonra da bunları ısmarlamak gelir. İsmarlanan kitapların fişleri ısmarlama kataloğunda alfabetik sıraya konmalıdır.

Kitap satın alındıktan sonra demirbaşa geçirilir. Demirbaş defterine envanter ya da aksesyon defterine kaydedilir. Verilen sıra numarası ve kitabın kütüphaneye geliş tarihi kitaba yazılır.

Bu çeşitli işlemleri bir çırpıda yapabilmek amacıyla İstanbul Edebiyat Fakültesi kitaplığında dört nüshalı bir fiş doldurulur.

Bunun bir nüshası kitapçı içindir, ikinci nüshası ısmarlama kataloguna, üçüncüsü aksesiyon katalogu'na konur, dördüncüsü de kitabın ısmarlanmasını isteyen profesöre kitabın geldiğini haber vermek için bekletilir.

Aksesiyon katalog fişleri yıl sonunda ciltlenmek suretiyle aksesiyon defteri hazırlanmış olur. Yılda 200 - 300 kitap satın alan bir kütüphane için bu usul pek önemli sayılmaz. Fakat yılda 1500 ün üzerinde kitap satın alan kütüphaneler bakımından önemlidir. Zaman ve personelden tasarruf etmeyi sağlar.

Kataloglor

Satın alınan yayımları okuyuculara tanıtmak amacıyla bu yayımların katalogları yapılır.

Yazar adlarına ve anonim yayımların kitap adlarına göre düzenlenmiş alfabetik katalogun her kütüphanede bulunması gerekir. Anglosakson ülkelerinde yalnız yazar adlarına göre değil, kitap adlarına göre de düzenlenmiş fişler alfabetik katalogda yer alırlar.

Avrupa'da genellikle ihtisas kütüphanelerinde yazar adı bulunan kitap için, kitap adına göre de ayrıca fiş çıkarılmaz. Çünkü araştırmacı yazarları tanıır.

Okuyucular için hazırlanan ikinci tip katalog konu katalogudur. İki türlü hazırlanır :

A) Alfabetik konu katalogunda konu başlıkları alfabetik sıraya konur. Index Medicus'da Makaleler belli konu başlıklarının (medical subject headings) altında toplanmıştır. Konu başlığı bir ya da birkaç kelimeden oluşur. Örneğin :

«Göz» bir konu başlığı olabilir.

«Göz hastalıkları» bir başka konu başlığıdır.

«Göz hastalıklarının tedavisi» de bir konu başlığı sayılabilir.

Alfabetik konu katalogunun yapılabilmesi için konu başlıklarının saptanması gerekir. Örneğin National Library of Medicine tıpla ilgili konu başlıklarını tesbit etmiştir. Tıp alanındaki konu başlıkları grek ve lâtın köklerine dayanır. Tıp terimleri milletlerarası terimlerdir. Hekimler arasındaki dil ortaklaşadır. Diabetik koma sözünden her doktor, hangi milletten olursa olsun, bir anlam çıkarır. Bu bakımdan Index Medicus'un kullanılması doktor olanlar için zor değildir.

B) Sistematik konu kataloğu ise bir sınıflandırma Őemasına göre konuların genelden özele doğru sıralanmasıyla yapılıır. Böylece yayımlar konularına göre sistematik olarak sınıflandırılmıŐ olurlar. Örneğin dış kulak morfolojisi ile ilgili bir inceleme yapmak isteyen araŐtırıcı bu konuda yazılmış kitapların fişlerini bir arada görmek ister. Bu zel konu mutlaka «kulak» konu başlığı altında bulunur. Sistematik konu kataloğu Őemasını tanıyan okuyucu onu daha kolaylıkla kullanır.

Sistematik konu kataloğu bilimlerin sınıflandırılmasına dayanır.

Ötedenberi filozoflar, bilim adamları bilimleri kendi görüŐlerine göre sınıflandırmıŐlardır.

Bilimler bir ağaca benzerler. Nasıl ağacın gövdesi ana dallara, ana dallar dallara, dallar kŐik dalcıklara, dalcıklar filizlere ayrılırsa bilimlerde de böyle genelden özele doğru bir gidiŐ vardır.

Tıp bilimleri genel konulardan biridir. Bu ana dalın ayrıldığı dallardan biri anatomidir. Anatomi de bir takım dalcıklara ayrılır. Bu dalcıklardan biri osteolojidir. Kütüphaneciler bilimlerin nasıl sınıflandırıldıklarını bilmek zorundadırlar.

Yukarıdan beri yazar adlarına ve anonim yayım adlarına göre düzenlenmiş alfabetik katalogdan, konu başlıklarına göre düzenlenmiş alfabetik konu katalogundan, sistematik katalogdan söz ettik.

Alfabetik katalog ile alfabetik konu katalogunun birleŐmesinden sözlük katalog denilen bir katalog Şekli ortaya çıkar ki bu tip katalog özellikle A.B.D.’de kullanılır.

Dewey onlu sınıflandırma sistemi

Buğn kütüphaneciler arasında en çok tanınan sınıflandırma sistemi Dewey’in Onlu Sınıflandırma Sistemi’dir. Dewey, sistemini ondalık kesirlerden faydalanarak kurmuştur. Bu sistemde basamağı en az olan rakam en genel, basamağı en çok olan rakam en özel konuyu gösterir.

Dewey konuları önce dokuza ayırmıŐ, sonra bunların hiŐbirine girmeyen genel konuları da sıfıra koyarak ana Şemanın başına almıŐtır :

000 — 099 Genel Konular

100 — 199 Felsefe

200 — 299 Din

- 300 — 399 Sosyal Bilimler
- 400 — 499 Filoloji
- 500 — 599 Nazarî Bilimler
- 600 — 699 Tatbikî Bilimler
- 700 — 799 Güzel Sanatlar
- 800 — 899 Edebiyat
- 900 — 999 Tarih

Dewey Onlu Sınıflandırma Sistemi'nde konular rakamlarla gösterilir. Bu kitap 3'e girer demek sosyal bilimlere girer demektir.

Ondalık kesirler aşağı yukarı 400 yıl önce 1560 sıralarında bir Fransız matematikçisi tarafından ilk defa sistemli bir şekilde kullanılmıştır. Dewey sistemini kurarken bu ondalık kesirlere dayanmıştır.

Dewey sisteminde :

- 100 Felsefe
- 130 Psikolojinin dalları
- 131 Psikosomatik'dir.

Böyle alt alta sıralanmaya sbordinasyon (basamaklı bağlama) denir. Bir de aynı basamakta konuların yan yana sıralanması vardır. Örneğin Felsefe genel başlığında :

- 110 Metafizik
- 120 Metafizik Teorileri
- 130 Psikolojinin alanları
- 140 Felsefe sistemleri ve doktrinleri (Philosophical topics)
- 150 Genel Psikoloji
- 160 Mantık
- 170 Ahlâk
- 180 İlk ve orta ağ felsefe tarihi
- 190 Yeni ağ felsefesi.

gibi konular yan yana gelmiş yani koordine olmuşlar, eşdeğerli olarak dizilmişlerdir. Buna da koordinasyon denmektedir.

Bir kitabın konusunu sembollerle göstermeye notasyon denir. Dewey notasyonunu rakamla yapar. Notasyonunu harf ve rakamlarla yapan sistemler de vardır.

Başlangıçta Dewey  basamak kullanmıştır. Sonradan sistem geliştikçe 6, 7 basamağa kadar çıkmıştır. Dewey onlu Sınıflandırma Sisteminin 16. baskısına göre yorgunluğun ruh sağlığına tesiri, 6 basamaklı şu rakamla gösterilmiştir :

Kitabın, Dewey onlu sınıflandırma sistemi içindeki yeri rakamla tesbit edildikten sonra yazar adları da (soyadın ilk üç harfi) göz önüne alınarak kitabın yer numarası (raf numarası = call number) bulunur. Aksesyon usulünde rafa yerleştirmede demirbaş numarası; sistematik yerleştirmede, yer numarasındaki rakam ve harflerin sırası dikkate alınır.

Dewey, sistemini, kitapları raflara sistematik olarak yerleştirebilmek için kurmuştur. Ankara'daki Milli Kütüphane Dewey sistemini uygular. Fakat bu onlu sınıflandırmayı sistematik katalogunu kurmak için kullanmaktadır. Milli kütüphanede kitaplar depolara aksesyon sırasına göre yerleştirilir. Demek oluyor ki bir kütüphane Dewey sistemini sistematik katalogunu yapabilmek için de kullanabilir. Milli kütüphanede sistematik katalog, Dewey'e, fakat yerleştirme aksesyon sırasına göre yapılmaktadır.

Dewey sistemi esas olarak kitapları raflara yerleştirme sistemidir, demiştik. Sistematik yerleştirmede bir kitaba ancak bir konu numarası verebiliriz. Çeşitli konuları işleyen bir kitapta hangi konu daha ağır basıyorsa kitaba o konu numarası verilir.

Bir kitap bazan bir kaç konuyu birden kapsayabilir, dedik. Sistematik katalog yaparken bu konular için ayrı ayrı fişler çıkarılabilir. Fakat sistematik yerleştirmede kitabın sırtına bir tek yer numarası vermek zorundayız. Bu bakımdan sistematik yerleştirme ile kitapları raflara yerleştirme kaygısı olmadan yapılacak sistematik katalog arasındaki farka dikkat etmelidir.

**Evrensel
onlu
Sınıflandırma
(CDU)**

Dewey Onlu Sınıflandırma sistemi esas olarak kitapları raflara yerleştirmek için hazırlanmıştır. Bunun katalog ve bibliyografya için geliştirilmiş şekli olan Evrensel Onlu Sınıflandırma sistemi (Bruxelles Sistemi) ise, sistematik katalogda sistematik sınıflandırma yapmak amacıyla ortaya konmuştur.

Elimizde Karikatür ve Ahlâk adlı bir kitap var. Bu kitaba CDU'ye göre konu numarası vermek istiyoruz. Karikatürün konu numarası 17 olduğuna göre bu iki konu numarası arasına üst üste iki nokta : koymak suretiyle iki kanu arasındaki ilgi gösterilmiş olur : 741.5:17. Her iki numara için birer fiş çıkarılır ve sistematik katalogdaki yerlerine konur. Üç konulu kitap için de üç fiş çıkarılır.

Evrensel Onlu Sınıflandırma sisteminde + işareti de kullanılır. Birbirinden ayrı iki konuyu işleyen kitaplar için artı (+) işareti kullanılır.

Paleontolojinin konu numarası 56, Zoolojinin 59'dur. Paleontoloji ve Zoolojiyi iki ayrı konu olarak işleyen bir kitap için yazılacak fişin numarası 56+59 olacaktır.

Kitaba konu numarası verirken sadece kitabın adıyla yetinmek kesin olarak doğru değildir. İngiliz yazarlarından Eliot'un Cocktail Party adlı kitabını bir kütüphaneci, adına bakarak yemek kitabı sanmış ve ona göre bir konu numarası vermiştir. Halbuki Cocktail Party edebî bir eserdir, bir komedidir.

Almanya'da da buna benzer bir hata yapılmıştır. Almanca Dichtung şiir anlamına gelir. Fakat aynı kelimenin bir başka anlamı da yoğunlaşmadır. Kütüphaneci böylece su yoğunlaşması konusundaki kitabı su şiirleri diye edebiyat kitapları arasına koymuştur.

Sistemik katalog yaparken çok dikkatli olmalı ve kitabın içindekileri dikkatle incelemelidir.

Kullanacağımız sınıflandırma sistemi ne olursa olsun, konu kataloğu yapmak şart. Bu katalog sayesinde aynı konuda yazılmış kitapların fişlerini bir arada görmek mümkün olmaktadır.

Dewey'in amacı aynı konudaki kitapları raflarda bir araya getirmek yani sistemik bir yerleştirme yapmaktır.

Evrensel Onlu Sınıflandırma (Bruxelles sistemi), esas olarak Dewey sistemine dayanır. Fakat onu geliştirmiştir. Evrensel Onlu Sınıflandırmayı ortaya koyanların amacı evrensel bir bibliyografya yapmaktır.

Söz konusu bu iki sistemin dışında başka bir sınıflandırma sistemini kullanan kütüphaneci bile Dewey ile Evrensel Onlu Sınıflandırma sistemlerini tanımak zorundadır. Türkiye Bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası Dewey Onlu Sınıflandırma'ya göre hazırlandığı gibi Millî Kütüphane de sistemik katalogunu bu sisteme göre düzenlemiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın kurduğu halk kütüphanelerinde Dewey Onlu Sınıflandırma sistemi uygulanmaktadır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinin sistemik katalogu, Evrensel Onlu Sınıflandırmaya göre hazırlanmıştır.

**Anahtar-
lama**

Dış yapı bakımından da kitapları gruplaştırmak mümkün. Buna anahtarlama deniyor. Örneğin sözlükler, dergiler dış yapı-bakımından birer grup sayılırlar. Dewey sisteminde söz konusu anahtarlama form taksimatı ile yapılır.

- 01 Felsefe, teori, metodoloji
- 02 El kitapları, taslaklar
- 03 Sözlük ve ansiklopediler
- 04 Denemeler, konferanslar
- 05 Peryodikler
- 06 Dernekler, tutanaklar
- 07 Öğrenim, öğretim
- 08 Kolleksiyonlar ve külliyatlar
- 09 Tarih (konunun tarihi)

Gerek Dewey, gerek Bruxelles sınıflandırma sistemleri bu form taksimatını kullanırlar. Ancak Dewey sisteminde form taksimatını gösteren rakamın önüne nokta konduğu halde Bruxelles sisteminde form taksimatını gösteren rakam parantez içine alınır.

Örneğin : Felsefe dergisi,

Dewey sisteminde : 100.05 rakamıyla,

Bruxelles sisteminde : 100 (05) şeklinde

Ziraat dergisi,

Dewey sisteminde : 620.05 rakamıyla

Bruxelles sisteminde : 620 (05) şeklinde,

İtalyan tiyatro tarihi Dewey sisteminde 852.09 olarak gösterilir.

Evrensel Onlu Sınıflandırma Sistemi'nde (Bruxelles Sistemi) başka anahtarlar da vardır. Bunlar dil ve zaman bakımından gruplandırma yapmaya yarar.

**Kongre
kütüphanesi
sınıflandırma
sistemi**

Dewey sisteminde her ana konu ona ayrılıyor, fakat bu ona ayrılış bazı konularda yığılmalara sebep oluyordu.

Dewey onlu sınıflandırma sisteminin bazı alanlardaki yeter sızlığı anlaşıldığından XIX. asrın sonlarında Library of Congress'de yeni bir sınıflandırma sistemi kuruldu. Bu sınıflandırma sistemini kısaca görelim :

Library of Congress sınıflandırma sisteminde notasyon harflerle yapılır. Dewey konuları ona ayırmıştı. Kongre Kütüphanesi 25 lâtin harfini kullanmaktadır. Böylece ana şemada konular Dewey'de olduğu gibi 10'a değil, 25'e ayrılmıştır. Böylece daha ilk şemada bir genişlik kazanıyor.

Şemanın birinci basamağında 25 ana grup

Şemanın ikinci basamağında 625 grup

Şemanın üçüncü basamağında 15625 alt grup elde ediliyor.

Halbuki Dewey'de,

Birinci basamakta	10 ana grup
İkinci »	100 grup
Üçüncü »	1000 alt grup

görülüyor.

Library of Congress'in sınıflandırma sisteminde ana şemanın dallandırılması uzmanlarla kütüphanecilerin beraber çalışmasıyla elde edilmiştir. Bilimlerde görülen gelişmeler durmadan sisteme alınmaktadır. Nükleer fizik başlı başına bir bölümdür. Dewey'de ise bir alt bölüm teşkil eder.

Library of Congress sistemi böylece aktüel olma vasfını korumaya çalışır. Amerika'daki bütün yayımlar ve dünyada yayımlanan belli başlı eserler bu kütüphaneye satın alınır. Bu alınan eserler için fişler basılır. Fişlerde hem LC sınıflandırma sisteminin konu numarası hem de Dewey konu numarası bulunur. İstiyen kütüphanelere bu fişler gönderilir. Böylece bu hazır fişleri alan kütüphanelerde fiş katalog, kolayca hazırlanabilir.

**Milli Tıp
kütüphanesi
(NLM) sı-
nıflandırma
sistemi**

Bir de National Library of Medicine'nin tıp kütüphaneleri için düşünülmüş bir sınıflandırma sistemi vardır. Bunda tıp bilimleri iki ana guruba ayrılmışlardır. Q harfiyle gösterilen bilimler tıp öğreniminde temel olan Anatomi, fizyoloji, biyokimya, farmakoloji, parazitoloji, klinik patoloji, patolojidir. W harfiyle gösterilenler ise tıbbın klinikle ilgili dallarıdır. National Library of Medicine sistemi esas olarak, Library of Congress sınıflandırma sistemi örnek alınarak hazırlanmıştır. Türkiye'de Ortadoğu Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Kongre sistemini uygular.

Dewey sistemi bugün genellikle halk kütüphanelerinde, Library of Congress sınıflandırma sistemi ise sosyal bilimler ve genellikle bilim kütüphanelerinde kullanılmaktadır.

Avrupa'da sistematik katalog için genellikle CDU kullanılır.

Böylece sistematik konu kataloğu yapabilmek için kullanılan dört sınıflandırma sistemi görmüş olduk. Bunlar :

Dewey Onlu Sınıflandırma Sistemi

Evrensel Onlu Sınıflandırma Sistemi (Bruxelles Sistemi)

Kongre Kütüphanesi Sınıflandırma Sistemi

National Library of Medicine Sınıflandırma Sistemi'dir.

Yukarda saydığımız sınıflandırma sistemlerinin dışında Almanya'da başka sistemler de vardır. Alman kütüphaneleri kendi sınıflandırma sistemlerini kendileri hazırlamışlardır. Berlin Devlet Kütüphanesi gibi. Fakat bunlar yayımlanmadıkları, tanıtılmadıkları için dünyaca bilinmezler.

Kitaplara konu numaralarının verilmesi

Bugün kitaplara konu numaralarının nasıl verildiğinden bahsedeceğim.

Elimizdeki kitaba kütüphanemizin uyguladığı sınıflandırma sistemi içinde bir konu numarası verirken kitabın adıyla yetinmek kesin olarak doğru değildir. Kitabın adı ile O kitabın konusu arasında bir ilgi olmayabilir. Coektail Party misalini hatırlıyacaktınız. Altın şehir adını taşıyan kitap bir felsefe eseridir. Demek oluyor ki kütüphaneci konu numarası verirken kitabın adı ile yetinmeyecek kitabın fihristine bakacak, gerekirse önsözünü okuyacak, hatta eseri okuyacaktır. Bunu yapabilmek için kütüphanecinin yabancı dil bilmesi gerekir.

Yalnız yabancı dil bilmek de yetmez. Kütüphaneci çalıştığı ihtisas kütüphanesinin konusunu bilmelidir. Ziraat Fakültesi kütüphanesinde çalışan bir kimsenin ziraat hakkında, tıp kütüphanesinde çalışan kütüphanecinin de tıp ve tıbbın dalları konusunda bilgi sahibi olması gerekir. Üniversite Merkez Kitaplığında ya da halk kütüphanelerinde çalışanların genel kültür sahibi olmaları şarttır.

Konu numaralarının tesbitinde relative index'in büyük faydası görülür.

Bir sınıflandırma sisteminde konuların birbirleriyle olan ilişkilerini belirtecek tarzda hazırlanan indekse rölativ indeks denir. Dar konunun sistem içindeki yerini gösterir.

Dewey Onlu Sınıflandırma Sisteminin Türkçe tercümesinde rölativ indeks yoktur. Bu bakımdan Dewey'in Türkçe tercümesi noksan sayılır.

Çocuk çalışmaları (faaliyetleri) konusunda yayın arayan kimse önce rölativ indeks'ten çocuk kelimesine bakar. İndeks, alfabetik olduğundan çocuk (child) kelimesi kolaylıkla bulunur. Child kelimesinin altında çalışma (labor) kelimesinin, onun da atında economics (331.31) ve cürüm etkenleri olarak çocuk çalışmalarının konu numarası bulunur ki 364.26 dır. Bu konu numaraları bulunduktan sonra sistematik şemaya başvurulur ve oradan kitap için konu numarası seçilir.

Bir okuyucu kütüphaneye gelir «böceklerle ilgili yayımları tanımak istiyorum» der. Kütüphaneci okuyucuya cevap verebilmek için rölativ indeks'ten faydalanır. Okuyucu kütüphanenin sınıflandırma sistemi konusunda bilgi sahibi ise o da rölativ indeks'ten kolaylıkla faydalanabilir.

Elimizde savaş gemileri konusunda bir kitap var. Bu kitaba konu numarası vermek istiyoruz. Kitabın fihristini inceler kitabı karıştırır, bazı kısımlarını okuruz. Eğer bu kitap savaş gemilerinin yapımından bahseden teknik bir kitap ise 623 konu numarasını, savaş kuvvetleri olarak savaş gemilerinden söz ediyorsa 359 konu numarasını veririz.

Bruxelles sisteminde konular arasındaki ilişki bir takım farklı sembollerle fişte gösterilebilir¹. Bunun içindir ki Bruxelles Sistemi Dewey Sistemi'nin geliştirilmiş bir şeklidir. Avrupa'da ve bütün dünyada çok yaygın olan bu sınıflandırma sisteminin türkçe tercümesi yapılmamıştır.

Bibliyografyalar

Şimdi bibliyografyalardan söz açacağım.

Bibliyografya yunanca biblion=kitap ve graphein = yazmak kelimelerinden oluşmuş bir terimdir.

Kitap tanıtmaya anlamına gelir. Bibliyografyalar genel ya da belli bir konuda çıkmış yayınların listesini verir XV. asırdan bu yana o kadar çok basılı bibliyografya yayımlanmıştır ki bir de bibliyografyaların bibliyografyasını yapmak gehermiştir.

Th. Besterman'ın World Bibliography of Bibliographies (4 cilt) buna bir örnektir.

Burada 120.000 adet bibliyografya adı verilmektedir.

İngilizce konu başlıklarının alfabetik sıralanmasıyla meydana gelmiştir. Ankara, asphalt, kuş (ornithology) konu başlıklarına bakacak olursak bu konularla ilgili bibliyografyaları bulabiliriz. Besterman 120.000 bibliyografyayı 16.000 konu başlığı altında toplamıştır.

¹ XIX. yüzyılda Fransa'da tarım konusunda yazılmış İngilizce bir inceleme kitabı Bruxelles Sistemi'ne göre şu sembollerle gösterilir.

63(44) «18» (02)=2

63= tarım

(44)= Fransa

«18»=XIX. yüzyıl

=2= İngilizce

Bibliyografyalar, genel, özel. tamamlanmış (retrospective) süreli, Millî ya da millet'arası, bağımsız ya da gizli, yayımları eleştiren ya da eleştirmeyen olmak üzere birçok şekillerde olurlar.

Türk bibliyografya tarihinde Katip Çelebi'nin Kaşf al-zunun adlı bibliyografik eserinin yeri ilk bibliyografya sayılması bakımından büyüktür. 1939 dan bu yana yayımlanmakta olan Türkiye bibliyografyası, Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952 den bu yana) genel birer bibliyografyadırlar. Her bilim dalında yayımlanmış kitapları, makaleleri tanıtırlar.

Buna karşılık Index Medicus özel bir bibliyografyadır. Yalnız Tıp bilimleri alanında yayımlanmış makaleleri tanıtır.

Bibliyografya bir defaya mahsus olmak üzere yayımlanmışsa buna tamamlanmış (retrospective), devamlı yayımlanıyorsa süreli bibliyografya denir. Muzaffer Gökman'ın Türk Kütüphaneciliğinin Bibliyografyası (1946) adlı yayım tamamlanmış bir bibliyografyadır.

Bir ülkenin yayımlarını veriyorsa milli, çeşitli dillerde yazılmış dünya yayımlarını veriyorsa milletlerarası bibliyografya sayılır.

Doğrudan doğruya Bibliyografya olarak yayımlanmışsa bağımsız, herhangi bir konuda yazılmış bir yayımın sonunda o konuyla ilgili olarak verilmişse ona da gizli bibliyografya denir.

Bibliyografya eğer yayımın yalnız bibliyografik künyesini vermekle yetiniyorsa eleştirmeyen, ağır yayımın değeri hakkında eleştirme apıyorsa böyle bibliyografyaya da eleştiren bibliyografya denir.

Dergi makalelerini veren ve Almanya'da yayımlanan önemli bir bibliyografya Milletlerarası Makaleler Bibliyografyasıdır. (Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur - Bibliographie internationale de la litterature périodique dans tous les domaines de la connaissance) dır. Bu bibliyografya 1896'dan beri yayımlanmaktadır. Elimde gördüğünüz 1965 baskısıdır. Konu başlıkları almanca olduğundan bu biliyografyadan faydalanabilmek için biraz Almanca bilmek gerekir. Bununla beraber bazı konu başlıkları ingilizce olarak verilmektedir. Fasiküller halinde yayımlanmaktadır. Altı aylık fasiküller bir cilt teşkil etmektedir. Söz konusu bu bibliyografya 15.000 dergiyi tarar. Alfabetiktir. Bibliyografyanın sonunda yazar adları dizini vardır.

Böyle genel ve milletlerarası bibliyoğrafyaların üniversite merkez kütüphanesinde bulunması gerekir. Ancak bu gibi eserler çok pahalıdır. Söz konusu bibliyoğrafyanın yıllık tutarı 7000 liradır.

Dünyada 110 devletten 90'nunda milli bibliyoğrafya yayımlanmaktadır. Bunların en önemli olanlarının üniversite merkez kütüphanesinde bulunması gerekir.

Bibliyografik kaynak olarak ansiklopediler

Ansiklopediler de bibliyografik kaynak olarak kullanılırlar. Türkçe yayımlanan Türk Ansiklopedisi, Almanca Der Grosse Brockhaus, İngilizce Encyclopaedia Britannica, Fransızca Grand Larousse Encyclopédique gibi ansiklopedilerde gizli bibliyoğrafyalar bulunur. Ansiklopediler alfabetik konu başlıkları düzenine göre yapılır. Türk ansiklopedisinden Barbaros Hayrettin konusunda bilgi edinmek isteyenler Hayrettin Paşa (Barbaros) maddesine bakarlar.

Aşağı yukarı bugünkü anlamıyla ilk ansiklopedi 620 yıllarında İspanya'da Sevilla'lı İzidor tarafından yayımlanmıştır. IX. ve X. yüzyıllarda Araplar Büyük Ansiklopedik eserler ortaya koymuşlardır. X. asırda Bizansta Suda ansiklopedisi (Lexique de Suidas) yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra çeşitli memleketlerde birçok ansiklopedilerin yayımlandığını görüyoruz.

Biyografik eserler de bibliyografik kaynak olabilirler. Hayatı anlatılan şahsın eserleri ve o kimse hakkında yazılmış eserler bu biyografik eserlerde yer alırlar.

Örneğin Atatürk hakkında yazılmış biyografik bir eserde ona ait ve onun hakkında yazılmış eserlerin bir bibliyografyasını bulabiliriz. Böyle eserlere biyobibliografik eser denir.

Biyobibliografik eserlere örnek : Türkiye'de, Meşhur Adamlar, Hayatları ve Eserleri adlı piyasada mevcudu tükenmiş eserle İbrahim Alâeddin Gövsa'nın Türk Meşhurları Ansiklopedisi'dir.

Anglosakson ülkeleri biyografik eserlerini tamamlamışlardır. İtalyanlar bu işi çok geniş tuttuklarından henüz bitirememişlerdir.

Yukarıdan beri söylediklerimizi özetliyelim : Bibliyografılar araştırma yapmak isteyenler için kaçınılmaz başvurma eserleridir. Araştırmacı neyi, nerede bulabileceğini öğrendiği anda, yapacağı işin yarasını başarmış demektir.

Şimdiye kadar üniversite ve araştırma kütüphaneleri üzerinde durduk. Biraz da üniversite kütüphaneleriyle ilişkisi bakımından halk kütüphanelerinden söz açmak istiyorum.

Son yıllarda halk kütüphaneleri alanında büyük bir gelişme görülmektedir.

Avrupa ülkelerinde halk kütüphaneleri zengin olduğundan üniversite öğrencileri aradıkları kitapları bu kütüphanelerde bulabilirler. Bu ilgi dolayısıyla halk kütüphanesinden söz açmam yerinde olacaktır.

Halk Kütüphanlerinin kuruluş nedenlerinden biri XVIII. a-sırda ortaya çıkan aydınlanma felsefesinin dünya görüşüdür. Bu dünya görüşüne göre herkes içinde yaşadığı evreni kitaplar ve deneyler yoluyla gene kendisi tanımalıdır. Öteden beri söylenenleri tekrarlamamalı, tenkitçi bir gözle problemleri incelemelidir. Bu aydınlanma çağının öncülerinden biri Voltaire'dir. Aydınlanma felsefesi, devletin başında bulunan kimselerin doğru yolda olmadıkları inancını zihinlere yerleştirmişti. İşte Fransız İhtilâlinin nedenlerinden biri de budur.

Gerçekleri herkesin kendisinin arayıp bulmak istemesi kitap okuma ihtiyacını doğurdu. Bu ihtiyaç halk kütüphanelerinin ortaya çıkmasında rol oynadı.

Halk kütüphanelerinin ortaya çıkış nedenlerinden bir diğeri İngiltere'de görülen sanayileşme hareketidir. Şehirlerde fabrikalar kuruldukça köyden şehirlere doğru bir nüfus akını başladı. Köyden gelen ve fabrikada çalışan kimseler cahil. Bu cahil insanlar endüstrileşmenin yarattığı yeni ortama uymak zorunda kalıyorlar. Cahillikten kurtulmak kitap okumakla mümkün olabilir. İşçilerin fabrika ortamına ayak uydurmalarını sağlamak amacıyla Glasgow, Manchester gibi merkezlerde Mechanics İnstitutue denilen eğitim kurumları açılıyor. Bu endüstrilerin bir kitaplığı bulunuyordu. İşte halk kütüphanelerinin kaynağını bu mechanics İnstitutue'ler teşkil eder.

Mechanics'Institutue'nin kitaplığından başlangıçta yalnız bu enstitülere üye olan ve aidat ödeyen kimseler yararlanabiliyorlar ve evlerine kitap götürebiliyorlardı. Bu enstitülerde bir nevi dernek havası esiyordu.

Sonradan bu enstitü kütüphaneleri yalnız kendi üyelerine değil, başkalarına da kitap vermeye başladı.

XIX. asrın ortasında British Museum'de kütüphaneci olarak çalışan Edward Edwards adlı bir şahsın gayreti ile 1850'de Libraries Act denen kütüphaneler kanunu çıktı. Bu kanuna göre mahalli idareler kütüphane açabileceklerdi. Bu kanuna göre ilk hizmete açılan halk kütüphanesi Manchester'de kurulmuş ve Edward Edwards 1852 de bu kütüphanenin müdürlüğüne atanmıştır.

İngiltere'den sonra A.B.D.'nde halk kütüphaneleri açıldı. Çeşitli ülkelerden Amerika'ya gelen kimseler arasında bir görüş birliği sağlayabileceği düşüncesi, bu kütüphanelerin açılmasında etkili olmuştur. A.B.D.'de de halk kütüphaneleri İngiltere'de olduğu gibi mahalli idarelerce kuruluyordu. Almanya'da da böyledir.

Halk kütüphaneleri özellikle anglo-sakson ülkelerde gelişmiştir. Bu ülkelerde kanun zorlamadığı halde, halk, kütüphane kurulması hususunda mahalli idareleri zorlar.

Diğer bazı ülkelerde halk kütüphaneleri kurulması konusunda devlet mahalli idareyi, belediyeyi mecbur tutar. Fakat devlet mahalli idareye yardımda bulunur. Bu usul çoktandır Çekoslovakya'da uygulanmaktadır.

Üçüncü tip kanunlar ise teşvik edici kanunlardır. Danimarka'da böyledir. Bir şehir ya da semt halkının %10 nu kütüphane kurulmasını istiyorsa kütüphane kurulur. Kütüphanenin kurulduğu yer küçük bir köy ya da kasaba ise devlet masraflara % 80, büyük bir kasaba ya da şehirse yapılan masraflara % 50 oranında katılır. Geri kalan kısmı mahalli idare öder.

Danimarka halk kütüphaneciliğinin çok geliştiği ülkelerden biridir. Bu ülkede balıkçılar için küçük kulübelerde kütüphaneler kurulmuştur. Bu kulübelerin anahtarları balıkçıların cebindedir. İşkelelerde kurulmuş bulunan söz konusu kulübelere balıkçılar yavaşlar, ceplerindeki anahtarla açarlar; okudukları kitapları bırakıp, yenilerini alırlar.

Kuzey memleketlerinde geceler uzundur. Bu ülkelerin insanları geceleri ya kitap okuyacak ya da içki içecektir. Denebilir ki iklim koşulları bir bakıma bu ülkeler insanlarını okumaya teşvik etmektedir.

Güney ülkelerinde ise insanlar okumaktan çok konuşmaktan hoşlanırlar. Tabiatın güzelliği onları çok okumaktan alıkor.

Demek ki üç tip kütüphane kanunu görmüş olduk;

Mahalli idarelerce kütüphane kurulmasına izin veren fakat zorlayıcı olmayan kanunlar,

Mahalli idareleri kütüphaneler kurmaya mecbur eden kanunlar,

Teşvik edici kanunlar,

Halk kütüphanelerinin bir başka kuruluş şekli, bu işin devlet eliyle yapılmasıdır. Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi.

Türkiye'de halk kütüphanelerini devlet kurar. Belediyelerin de kütüphane kurmalarında kanunî bir sakınca yoktur. Böyle olmakla beraber maddî gelir sağlayan bir kurum olmadığı için belediyeler halk kütüphanesi kurmakla pek ilgilenmezler.

Almanya'da halk kütüphaneleriyle ilgili bir kanun yoktur. Kütüphaneleri mahallî idareler kurarlar. Kamu oyunun baskısı altında mahalli idareler kütüphaneler kurmak zorunda kalırlar.

Halk kütüphanesi dinlendirici, eğlendirirken öğretici yayımları toplamalıdır. Kitapların büyük çoğunluğu yerli dilde yazılmış olmalıdır.

Bu tip kütüphanelerde açık raf usulü uygulanmalıdır. Açık raf usulü Türkiye'de henüz yerleşmiş değil. Pek az kütüphane bu usulü uygulamaktadır.

Açık raf usulü sistematik yerleştirmeyi gerektirir. Böylece okuyucu yayımlarla doğrudan doğruya temas eder. Fakat gene de bu usul, kütüphanecinin rehberlik rolünü ortadan kaldırmış değildir.

Prensip olarak 30.000 nüfuslu bir şehirde bir halk kütüphanesi kurulmalıdır. Okuyucu evinden kütüphaneye 15 dakikada gidebilmelidir. Bu süre aşılmıca okuyucunun kütüphaneye gitme isteği azalır.

Köln'de merkeze bağlı 24 şube kütüphane vardır.

Unesco halk kütüphanelerinin gelişmesine, yeni kütüphanelerin kurulmasına yardımcı olmakta, İngilizce ve Fransızca olarak yayımladığı Bulletin'le de (Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques) kütüphanecilere yararlı olmaktadır.